

О.О. Пунда*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НЕТРАДИЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

В Україні питанням правового регулювання у сфері діяльності народних цілителів присвячено положення ч. 2 ст. 74 Основ законодавства України про охорону здоров'я (заняття медичною діяльністю). Зокрема, у ній йдеться, що, як виняток, за спеціальним дозволом Міністерства охорони здоров'я України або уповноваженого ним органу охорони здоров'я особам без спеціальної освіти дозволяється діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини.

На жаль, у юридичній науці, проблематика пов'язана з наданням медичної допомоги з використанням заходів нетрадиційної медицини, не знаходить широкого висвітлення. Окремі аспекти цієї проблематики були предметом дослідження В. Аكوпова, Є. Маслова, М. Малєїної.

Положення сучасної нормативно-правової бази, діючі у цій сфері, вимагають свого переосмислення. Необхідним є перегляд процедур організації здійснення діяльності у сфері народної і нетрадиційної медицини. На зазначених питаннях зосереджено увагу у цьому дослідженні.

Зміст згаданої законодавчої норми деталізують відомчі підзаконні нормативно-правові акти. Зокрема, Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 11 лютого 1998 року № 36 було затверджено Положення про організацію роботи цілителя, який здійснює медичну діяльність в галузі народної та нетрадиційної медицини. Основними умовами зайняття діяльністю у сфері народної та нетрадиційної медицини є:

- 1) здійснювати професійну діяльність цілитель має право за умови отримання спеціального дозволу (ліцензії) на медичну діяльність у галузі народної та нетрадиційної медицини;
- 2) надання такої допомоги винятково під контролем лікаря;
- 3) провадження цієї діяльності в умовах лікувального закладу;
- 4) обов'язок вести облікову документацію з зазначенням діагностичного висновку, обсягу лікувальних процедур, висновку щодо ефективності наданого лікування;
- 5) обов'язок направляти пацієнта до лікувального закладу з метою надання кваліфікованої медичної допомоги за відсутності діагностичного або лікувального ефекту;
- 6) дотримуватись вимог санітарно-епідемічного режиму, принципів медичної етики та деонтології.

Навіть поверховий аналіз положень цього підзаконного нормативно-правового акта дозволяє виявити цілу низку проблемних питань, пов'язаних із наданням медичної допомоги такими специфічними методами. При цьому найбільш гострим залишається відсутність законодавчого визначення поняття "нетрадиційна та народна медицина". Це є досить вагомим недоопрацюванням. Згадана категорія є системоутворювальною. Зрозуміло, що на певному змістовному розумінні може диференціюватись поведінка суб'єктів надання медичних послуг у цій сфері та їхніх пацієнтів.

Наприклад, аналогічні положення щодо права на зайняття народною медициною (цілителством) відображені у ст. 57 Основ законодавств Російської Федерації про охорону здоров'я, містять визначення такого поняття: народна медицина — це методи оздоровлення, профілактики, діагностики і лікування, засновані на досвіді багатьох поколінь людей, ствержені у народних традиціях та не зареєстровані у порядку, визначеному законодавством. Крім того, привертають до себе увагу такі положення, відображені у російському законодавстві. По-перше, право на зайняття цілителством наділені лише громадяни Російської Федерації. По-друге, особа, яка отримала диплом цілителя, здійснює свою діяльність у цілому самостійно у порядку провадження приватної медичної практики (крім випадків контролю за якістю медичної допомоги,

яка здійснюється професійними медичними асоціаціями та місцевою адміністрацією). По-третє, допустимим є застосування методів народної медицини у лікувально-профілактичних закладах системи охорони здоров'я за рішенням їхнього керівництва. По-четверте, заборонено проведення сеансів масового цілительства, у тому числі із застосуванням засобів масової інформації.

У національній правовій системі визначення поняття “народна медицина” та категорії “нетрадиційна медицина” запропоновані у підзаконному відомчому нормативно-правовому акті (Інструкції про порядок надання Комітетом з питань народної і нетрадиційної медицини при Міністерстві охорони здоров'я України спеціального дозволу для провадження медичної діяльності в галузі народної і нетрадиційної медицини від 10 серпня 2000 року № 195) не є вичерпним та не окреслює всіх аспектів особливої природи методів народної та нетрадиційної медицини. Так, у пункті 1.2.2. Інструкції зазначено, що “народна медицина — це сума всіх знань і практичних методів, що застосовуються для діагностики, профілактики і ліквідації порушень фізичної і психічної рівноваги, які спираються винятково на практичний досвід та спостереження, що передаються з покоління в покоління як в усній, так і в письмовій формі”, щодо нетрадиційної медицини, то це явище визначено, як “знання та практичні методи народної медицини, які мають певного автора”.

У пункті 1.8. цієї ж Інструкції перераховані види медичної діяльності, не віднесені до “загальнодозволених видів” (відповідно, ці види діяльності не належать до тих, що охоплені змістом “спеціального дозволу”: лікування онкологічних хворих; лікування хворих на інфекційні захворювання, у т.ч. венеричні та заразні шкірні; лікування хворих на наркоманію; лікування психічно хворих, які потребують невідкладної госпіталізації; догляд та лікування ускладнень вагітності; хірургічні втручання, у т.ч. аборти; проведення розрахованих на масову аудиторію лікувальних сеансів та інших аналогічних їм заходів із використанням методів гіпнозу та інших методів психічного або біоенергетичного впливу.

При цьому цілком зрозуміло, що ці види медичної діяльності взагалі не можуть бути вписані у поняття “методи для ...ліквідації порушень фізичної і психічної рівноваги”.

Цікавим є те, що вітчизняний законодавець, як і згаданий нами російський, утримується від чіткого окреслення характеру змісту окремих методів нетрадиційної та народної медицини. Пояснити це можна впливом декількох чинників.

Так, є зрозумілим, що існує глибока різниця між поняттями “народна медицина” і “нетрадиційна медицина”, як основами зайняття цілительством в Україні (у Російській Федерації, зауважимо, мова йде лише про “народну медицину”).

Чим же є “нетрадиційна медицина” і у чому вона знаходить свій прояв? М.М. Малєїна зазначає: “Кожна людина є індивідуальною. Деякі особистості наділені винятковими властивостями — це видатні вчені, поети, композитори. Серед талановитих людей можна виділити групу осіб, наділених нетрадиційними властивостями (якостями), такими як яснобачення, телекінез, телепатія, гіпноз, сугестія, біолокація тощо. Нетрадиційність полягає в унікальності дару і неможливості загальноприйнятого пояснення (неповного пояснення) його природи, механізму. Такий вплив, його техніка (передача біоенергії) будуть, ймовірно, пояснені у майбутньому спеціалістами — фізиками, біологами, лікарями, хіміками — і тому поки що неможливо точно сказати, що у цьому випадку йдеться про психічний вплив на людину. Умовно назвемо цей вплив біоенергетичним”.¹

“Під нетрадиційними необхідно розуміти такі знання і методи, які ще не дістали достатнього визнання та поширення, які не можна віднести до загальновідомих у науці і впроваджених у практику”, — зазначає В.М. Тертишник у контексті нетрадиційних методів та засобів збору доказів.²

В основі нетрадиційних знань лежать звичайні, донаукові практичні знання, знання “здорового глузду”. Це спеціалізовані форми людської практики пізнання світу, досвід, який має вплив на науку й інші форми знання. Зв'язок науки та звичайного знання висвітлюється в

¹ Малєїна М.Н. Правовой взгляд на проявление нетрадиционных способностей (качеств) человека // Государство и право. — 1994. — № 2. — С. 122.

² Тертишник В.М. Нетрадиционные способы и формы собирания и исследования доказательств при расследовании преступлений. — Харьков, 1997. — С. 3.

історичному генезисі наукового знання. Якою б далекою не була від звичайного знання сучасна теоретична висока наука, історично вона так чи інакше має походження від донаукових знань.³

Усі вищезазначені аспекти утворюють складну мозаїку, загальне юридичне сприйняття якої ускладнене через відсутність відповіді на питання: а чи наділена особа взагалі правом на здійснення подібного роду видів діяльності? Відповідь, на наш погляд, — так, наділена.

Але зауважимо ось що. По-перше, правовий режим провадження діяльності у сфері народної медицини (цілительства) та нетрадиційної парамедицини повинні відрізнитися. По-друге, необхідно переглянути умови надання медичної допомоги (прав і обов'язки цілителя та контролюючого його лікаря) засобами та методами народної медицини.

Стосовно зазначених питань привертає до себе увагу вимога про те, що лікар, який контролює діяльність цілителя, зобов'язаний проводити об'єктивізованими (тобто науково обґрунтованими, визнаними та дозволеними у законодавчо визначеному порядку) методами медичного контролю і статистики аналіз ефективності використання у медичній практиці методів нетрадиційної та народної (традиційної, але не офіційної) медицини. Можливість виконання з боку лікаря такої вимоги знаходяться під великим сумнівом. Це практично є неможливим у зв'язку з "винятковістю" дару, який використовується.

Проте щодо народної медицини проблем у цій частині не виникає. Її методи, хоча офіційно й не визнані, мають явний, а не прихований характер, що дає можливість відстежувати динаміку розвитку протікання процесів лікувального характеру в організмі пацієнта.

Отже, законодавча система України вимагає розробки різних механізмів практичного впровадження таких видів діяльності у галузі медицини, що є практично неможливим без з'ясування змісту базових категорій.

Враховуючи природу та вимоги дотримання прав пацієнта, запропонуємо власні визначення категорій "народна медицина" та "нетрадиційна медицина".

Поняття "народна медицина" пропонуємо розуміти як сукупність методів оздоровлення, профілактики, діагностики та лікування, що належать до первинної лікувально-профілактичної допомоги (мають явний лікувальний ефект), засновані на історичному досвіді населення та не зареєстровані у порядку, визначеному законодавством України.

Поняття "нетрадиційна медицина" пропонуємо розуміти як сукупність методів та засобів діагностики, профілактики та лікування, допущені до застосування у спеціальному правовому режимі медико-біологічного експерименту з метою оцінки рівня їх наукової обґрунтованості та отримання повної та достовірної інформації щодо допустимості їх використання у офіційній медичній практиці.

Певних змін повинен зазнати і сам порядок надання медичної допомоги методами народної медицини. Так, із метою забезпечення вимог контрольованості процесу лікування, вважаємо за безумовну запровадження вимоги про обов'язковість впровадження подібної діяльності винятково в умовах лікувального закладу (незалежно від його типу та форми власності). Доцільним також є запровадження ведення єдиної системи документування обліку діагнозів (які має право ставити лише лікар), умов та обсягів лікування у офіційній медичній документації, яка ведеться медичними закладами (медична картка пацієнта), а не "паралельної", внаслідок чого можуть залишитись не облікованими важливі медичні дані.

Відповідним чином можна запропонувати доповнити положення ст. 138 КК України, зазначивши серед обов'язкових ознак складу цього злочину такі: "...або з порушенням визначеного законом порядку, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого".

Зрозумілим є також і той факт, що порядок зайняття цілительством повинен визначатись якщо й не окремим законодавчим актом, то хоча б носити більш деталізований виклад у Основах законодавства України про охорону здоров'я.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економічної теорії
Хмельницького економічного університету (протокол № 1 від 4 січня 2006 року)*

³ Клименко Н., Клевцов О. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів // Право України. — 1998. — № 1. — С. 95.